

En urmänniska från Tanganjika

BEGREPPET "felande länken" kunde fira sekeljubileum 1959, och ett par viktiga länkar i utvecklingshistorien manifesterade sig i form av nya fynd under året. En av dem var den tredje urfågeln från Solnhofen, presenterad i Dagens Nyheter den 5 december. En annan är en urmänniska från Olduvai Gorge i Tanganjika. Den kom i dagen den 17 juli, och om den kan man läsa en preliminär rapport i den nystartade tidskriften *Current Anthropology's* första nummer.

Det är dr L S B Leakey och hans fru Mary från Nairobi som står för den nya upptäckten, vilken är både sensationell och principiellt betydelsefull. Dr Leakey är en av världens mest kända förhistoriker, och kring hans färgstarka personlighet har otaliga anekdoter spunnits. Under sitt mångåriga forskningsarbete i Östafrika har han och hans fru gjort många remarkabla upptäckter på arkeologins och paleontologins områden. I Olduvai upptäckte Leakey redan 1931 de första spåren av den så kallade Olduvaikulturen, karaktäriserad av ytterligt primitiva, klumpigt bearbetade stenredskap — bland de mest ursprungliga man över huvud tärner till. Ett väldigt arkeologiskt material av denna typ har sedan dess grävts fram. Men vem var det som hade använt redskapen? Den gåta löstes först sommaren 1959.

Den 17 juli var Leakeys sysselsatta vid en av de blottningar där Olduvaikulturlagren går i dagen. "Ungefär kl 11", skriver Leakey, "såg min fru ett litet fragment av en fossil skalle, en del av tinningbenet, i gruset som hade sköljts ut av erosionen. När hon följde denna ledtråd fann hon tre mänskliga tänder, som stack ut ur bergväggen." Det blev startsignalen för en utgrävning som fortgick till den 6 augusti och resulterade i fyndet av en nästan fullständig skalle tillsammans med mängder av stenredskap av Olduvaityp och ben av gharare, kräldjur, fåglar och ungar av större däggdjur. Benen var utan tvivel rester efter Olduvaivånarnas

Docent Björn Kurtén berättar här om ett sensationellt fynd av en urmänniska från Olduvai Gorge i Tanganjika. På bilden syns forskarparet Louis och Mary Leakey — som svarar för den märkliga upptäckten — undersöka käkpartiet av Olduvaimänniskan.

vända redskap. Att de dessutom, som djurbenen visar, var i stånd att nedlägga de byten som här nämnts (men tydligen inte rädde på fullvuxna stora däggdjur) kastar ett intressant ljus över det mänskliga beteendets uppkomst och utveckling, som professor Clark Howell framhåller i en kommentar till fyndet.

Detta är första gången som en australopithecinen förekommer i direkt anknytning till en stenålderskultur. Tidigare har man haft ett par osäkra associationer (Sterkfontein, Makapan), men där har kulturen vanligen tillskrivits en samtida högre stående människoart av Pithecanthropustyp. Naturligtvis står den möjligheten också öppen i fallet Olduvai (australopithecinen skulle i så fall vara ett jaktbyte), men för ett sådant antagande finns det ingen bevisning.

De äldsta kända australopithecinerna, från Sterkfontein och Makapan i Transvaal och Taungs i Bechuanaland, var små varelser av pygméformat. De avlöstes något senare av en kraftigare byggd typ som bland annat utmärks av att skalltaget ofta uppbär en långsgående kam som fäste för de enormt utvecklade tugg-

vissa drag som påminner om de äkta människorna, Homo.

Det är tyvärr sed att varje nytt urmänniskofynd skall få ett särskilt art- och släktnamn, och Olduvaivannan har alltså döpts till "Zinjanthropus boisei", vilket betyder Boises östafrikanska människa (Zinj är det klassiska arabiska namnet på Östafrika; Boisefonden finansierade utgrävningarna). Naturligtvis har detta namn inte, lika litet som de flesta andra i paleoantropologin, någon reell zoologisk-systematisk innebörd.

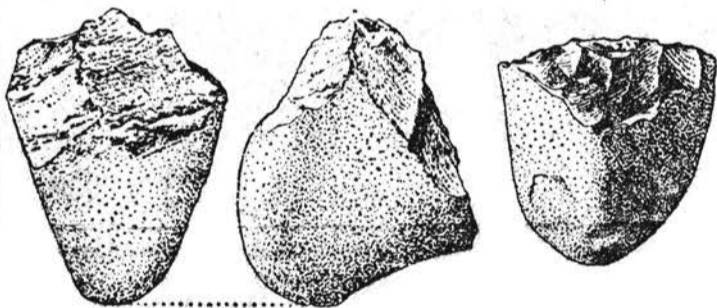
Fyndets ålder är en väsentlig och intressant fråga. Dr Leakey anser att "Zinjanthropus" är en samtida till de äldre australopithecinerna från Sterkfontein, Taungs och Makapan och förlägger dem alla till den så kallade villafranchiska periodens senare del. Som Villafranchium, eller äldsta kvartär, brukar man sammanfatta den period som närmast föregår serien av fyra stora kontinentala nedisningar. Det finns bevis för smärre nedisningar under denna tid, men ingenting av den omfattning som skulle komma senare. Man kan räkna med att Villafranchium började för en eller halvannan

miljon år sedan och slutade för kanske 500 000—600 000 år sedan. De tidigaste högre stående människotyperna (Pithecanthropus) uppträder efter slutet av Villafranchium. Detta innebär att de äldsta australopithecinerna skulle vara äldre än de tidigaste kända Pithecanthropus.

Det finns emellertid, som flera forskare har påpekat, goda grunder att betvivla en så hög ålder. Geologerna har visat att de fossilförande avlagringarna bildades under den tid av kraftiga växlingar mellan fuktigt och torrt klimat som i Afrika motsvarar våra växlingar mellan nedisningar och värmetider. Bland de däggdjur som man har funnit fossila tillsammans med australopithecinerna finns det också några arter om vilka man vet att de utvecklades först efter Villafranchium; de är alltså ledfossil som tyder på en yngre ålder. Det kan också nämnas att cirka 35 eller 40 procent av djurarterna är sådana som fortfarande existerar. Ett så högt procenttal finner man aldrig i Europas, Indiens, Kinas eller Amerikas noga undersökta villafranchiska faunor; det rör sig här om 0—10 procent i alla fallen, och siffror på 30—40 procent uppnås först efter de första stora nedisningarna. Bevisningen för australopithecinernas höga ålder är alltså tveklaktig, och det finns inget skäl att anta att de är äldre än de tidigaste kända Pithecanthropus från Java

Detta innebär att australopithecinerna, som många experter anser, utgör en blint slutande sidogren på utvecklingsträdet. De är inte mindre intressanta för den skull. De visar att framryckningen mot det mänskliga stadiet skedde på bred front, med många misslyckade försök, som alla i tur och ordning sållades ut tills bara en enda utvecklingslinje stod kvar. Den leder till oss; och om vi skall tro Julian Huxley, är detta den enda utvecklingslinjen som i framtiden kan tänkas producera någonting verkligt nytt i evolutionsväg.

BJÖRN KURTÉN

Olduvaistenyxor.

måltider, och skallen måste antas ha tillhört en medlem av Olduvaifolket. "Här", säger Leakey, "har vi den äldste kända tillverkaren av stenredskap."

Och vad var det för en människotyp som bar upp denna oerhört primitiva kultur? Svaret är en stor sensation, som vi strax ska få se. Skallen tillhör nämligen en typisk australopithecinen eller dartian, de sällsamma halv-människor eller förmänniskor som man har funnit fossila i södra Afrika och som är mycket mera ursprungliga än "apmänniskorna" eller Pithecanthropus. Dartianerna var upprättgående, men de hade ännu mycket små hjärnor, inte nämnvärt större än hjärnan hos en stor gorilla. (Leakey vågar sig ännu inte på någon uppskattning av hjärnkapaciteten hos Olduvaimänniskan.) Trots detta tycks de alltså ha varit intelligenta nog att tillverka och n-

musklerna. Hos Olduvaiformen finner Leakey egenskaper som anknyter till båda grupperna. På skalltaget finns en långskam, som dock är svagt utvecklad. Andra egenskaper sägs påminna mera om de tidiga Sterkfonteinformerna, och vidare säger sig Leakey finna